

LÄRARHANDLENING
MODUL 1 KUNSKAPSBAS

FUTURE MINDS

MOMENT 3
MIN PÅVERKAN: HUR SKER HÅLLBAR UTVECKLING?

OM FUTURE MINDS

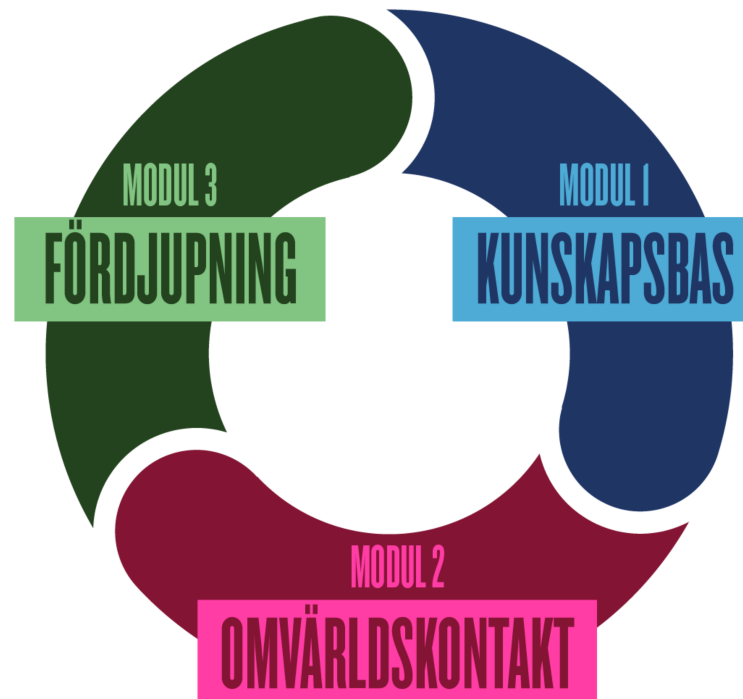
Den här lärarhandledningen är en del av Modul 1 i kunskapsprogrammet Future Minds.

Future Minds är ett kunskapsprogram för gymnasieskolor i hållbar utveckling. Programmet utgörs av 3 moduler som följer eleven genom alla 3 år på gymnasiet med syftet att öka elevers och lärares kunskap och färdighet kring hållbar utveckling under hela studietiden, med målet att ta eleven från grundkunskap till expertis i vår tids viktigaste frågor.

Modul 1 är framtagen och anpassad för årskurs ett på gymnasiet och innehåller en serie sammanhängande moment med handledningsmaterial för lärare att använda i klassrummet. Tillsammans bildar alla moment en helhet och progressionsresa i lärande. Den här handledningen utgör moment 3 av modul 1.

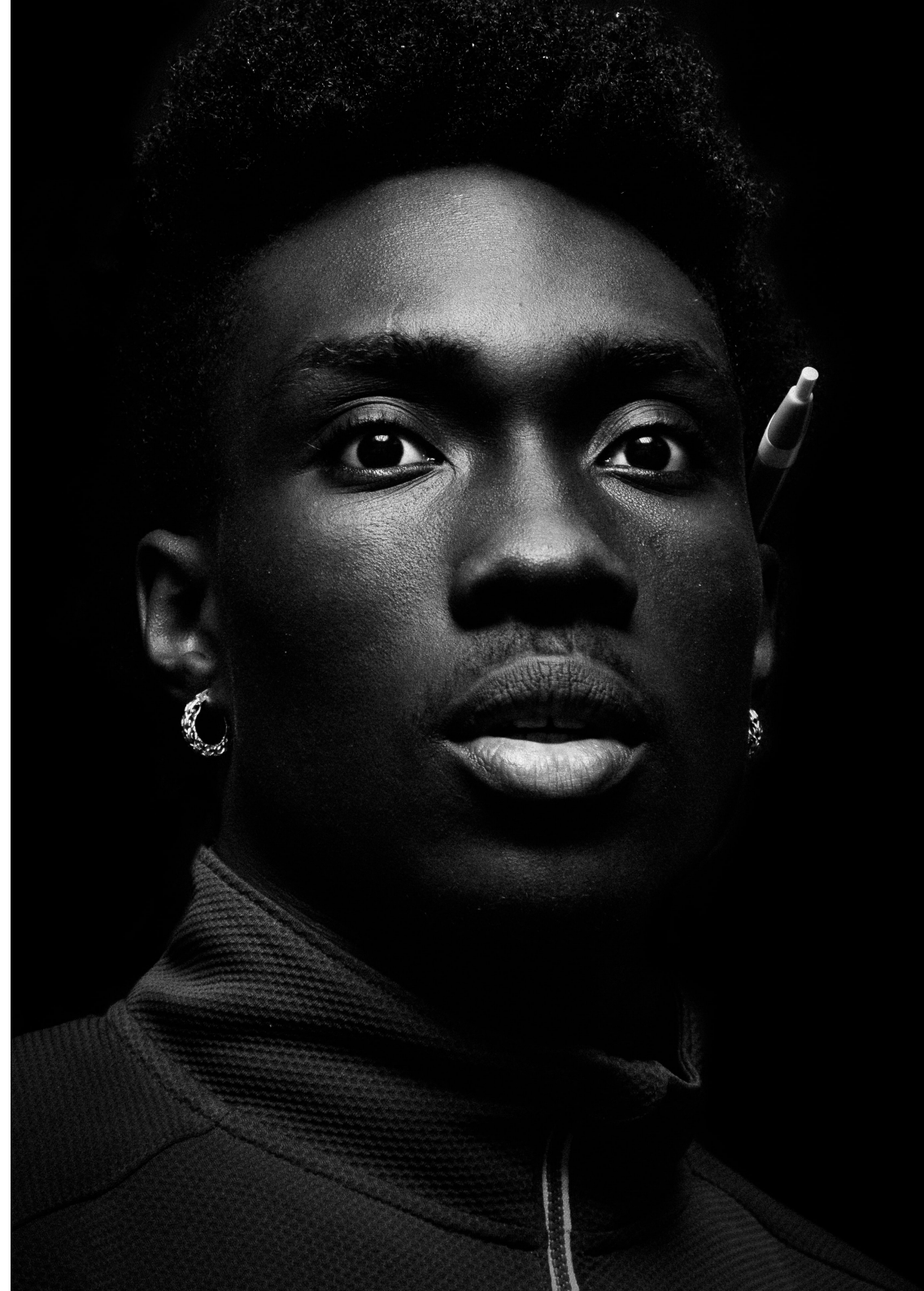
Handledningen är framtagen och skriven av Lisen Vogt och Niccolas Albiz på uppdrag av we_change.

På www.futuremindssweden.se finner du övriga moment och mer information om programmet.

INNEHÅLL

Om Future Minds	1
Introduktion med didaktisk reflektion	3
Material för läraren	4
Koppling till läroplanen	4
Pass 1: Förändring	5
Introduktion	5
Hemuppgift: Vad skulle göra skolan mer hållbar?	6
Pass 2: Systemteori & Problemanalys	6
Återblick	6
Teorigenomgång: Varför är det så svårt med förändring?	7
Uppgift: Problemträd	8
Pass 3: Hur kan hållbar utveckling ske?	8
Teorigenomgång: Hur kan vi driva systematisk förändring?	8
ABCD-Workshop: Hur kan hållbar utveckling ske?	8
Referenslista	9
Bilagor	10
Koppling till läroplanen	
Verktyg: ABCD	
Verktyg: Problemträd	

INTRODUKTION TILL MOMENTET

MED DIDAKTISK REFLEKTION

Vad leder till förändring?

Kunskap om planetära gränser, klimatförändringar, artutrotning och ekonomisk ojämlikhet finns och har funnits länge. Det finns flera politiska verktyg som lagar, regler och överenskommelser, men varför är det då så svårt att få till en förändring? Det här momentet om påverkan och förändringsarbete vill lyfta positiva exempel där enskilda individer har bidragit till stora förändringar men betonar också att en förändring för en hållbar utveckling aldrig kan vila på individen. Momentet avslutas med en workshop kring hur den egna skolan kan bli en hållbar skola och vill skapa hopp samt stärka elevernas handlingskompetens genom kunskap, kritiskt granskande och agerande.

Pass 1

Momentet inleds i pass 1 med ett samtal kring hur förändringsarbete kan gå till och utgår från elevernas egna erfarenheter och exempel från förändring som skett både genom enskilda personer, organisationer och lagar. Eleverna uppmanas att se på frågan om förändring utifrån olika perspektiv, försöka analysera vad som leder till förändring men också vilka hinder som finns.

Momentet vill stärka elevernas handlingskompetens som innefattar att eleverna både har kunskaper, vilja och förmåga att agera. Handlingskompetens är enligt didaktikforskaren Ellen Almers definition ”en förmåga att med grund i kritiskt tänkande och ofullständigt kunskapsunderlag, involvera sig som person, tillsammans med andra, i ansvarfulla handlingar och mot-handlingar, för en mänskligare/barmhärtigare värld.”

Pass 2

I pass 2 undersöker eleverna komplexiteten i hållbarhetsfrågor genom att analysera orsaker och grunder till ett problem med hjälp av verktyget Problemträd. När eleverna dyker djupare i en problemställning kommer de att upptäcka att det finns ett antal intressekonflikter att ta hänsyn till. Att identifiera grundläggande konflikter bidrar till att få

en djupare förståelse för problemets komplexitet men också till att hitta lösningar på problemet.

Momentet vill också stärka elevernas känsla av att de är förändringsagenter i sitt eget liv och att det ibland krävs väldigt lite för att skapa en förändring i den egna sociala sfären. I momentet får eleverna ta del av varandras verktyg för förändring och får själva ta ställning till vilka verktyg som de skulle kunna använda. Men, än en gång, förändring för en hållbar utveckling kan inte vara beroende av hur individer hanterar sin vardag utan kräver politiska beslut.

TIPS

Läs mer i Skolverkets modul Hållbar utveckling om:

Komplexitet och handlande ²

Hur hela skolan kan organisera sig för hållbar utveckling i styrdokument och bedömning ³

Pass 3

I det avslutande passet genomför eleverna en workshop, enligt backcasting-metoden ABCD, utifrån frågeställningen Hur kan skolan bli en hållbar skola? Om det är möjligt bör övningen arrangeras med flera involverade, inte minst skolans övriga personal. I övningen utgår deltagarna från den egna skolan. Workshopen startar i en visionsfas där eleverna beskriver en framtidsbild av sin hållbara skola. I fas två, nulägesfasen, analyserar deltagarna hur nuläget skiljer dig från visionsbilden. Därefter, i fas tre brainstormsfasen, får deltagarna komma med kreativa lösningsförslag på hur skolan utifrån nuläget kan förändras mot visionen. I sista fasen, den strategiska, sker prioriteringar.

Hur elevernas resultat tas emot och vilka mottagare deras arbete får är en avgörande fråga. Det är viktigt att elevernas arbete inte stannar i klassrummet utan att deras arbete tas vidare. Därför bör övningen förankras hos skollärdningen innan den genomförs. Uppgiften blir då autentisk för eleverna och kan stärka deras hopp och handlingskraft.

² https://larportalen.skolverket.se/LarportalenAPI/api-v2/document/path/larportalen/material/inriktningar/01-hallbar-utveckling/Gymnasieskola/902-Hallbar-utveckling-GY/del_06/Material/Flik/Del_06_MomentA/Artiklar/A1_GY_06A_01_komplexitet.docx

³ https://larportalen.skolverket.se/#/modul/01-hallbar-utveckling/Gymnasieskola/902-Hallbar-utveckling-GY/del_08/

¹ Almers, 2009: <http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:211689/FULLTEXT02.pdf>

Att få en känsla av att kunna påverka och att skolan möjliggör för eleverna att genomföra handlingar kan hjälpa eleverna att skapa alternativa framtidsscenarioer som motsats till de dystopiska bilder som media ofta presenterar.⁴ För att bli handlingskraftig i miljöfrågorna behöver individen känna att saker spelar roll och kan förändras.⁵

För att fördjupa samtal och diskussioner kring hur en undervisning för hållbar utveckling kan bedrivas rekommenderas att arbetslag arbetar tillsammans med Skolverkets modul Hållbar utveckling för gymnasiet.⁶

Syfte

Att skapa engagemang, ökad kunskap och få verktyg för att vara en aktiv del i förändringsarbetet för en hållbar utveckling.

Mål

Att eleverna får ökad kunskap om vilka möjligheter och hinder det finns för en förändring och att eleverna får verktyg att använda.

Metod

Reflektioner, analyser och workshop.

Momentets omfattning: ca 120-180 min.

Koppling till läroplanen

Läroplanen är framtagna med förankring i läroplanen för gymnasiet, GY11. Som bilaga finns en utförlig lista över hur momentet knyter an till olika gymnasiegemensamma ämnens syfte och centrala innehåll såväl som läroplanens övergripande mål och riktlinjer. Här lyfts särskilt Sh, Nk, Sv, Sv2, Hi och Re som exempel, men andra ämnen kan och bör förstås involveras och vi vill uppmuntra och rekommendera arbetslagen på skolan att gemensamt titta efter kopplingar till examensmålen för varje program och avgöra hur de egna karaktärsämnena kan bidra till momentet och dess innehåll.

Material för läraren

Se bilagor för:

- Koppling till läroplanen
- Verktyg: Problemträd (elevmaterial)
- Verktyg: ABCD (elevmaterial)
- Fortbildning på www.futuremindssweden.se

⁴ Ojala, 2019: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1268834/FULLTEXT01.pdf>

⁵ Kramming, 2017: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1080748/FULLTEXT01.pdf>

⁶ <https://larportalen.skolverket.se/#/modul/01-hallbar-utveckling/Gymnasieskola/902-Hallbar-utveckling-GY>

PASS 1

FÖRÄNDRING

🕒 40 - 60 MIN.

Gå kort igenom vad momentet innehåller och vad eleverna kommer att möta och göra inom modulen. Öppna upp för om eleverna har något inspel om vad de vill ska tas upp under arbetets gång.

Introduktion: Samtal i helklass

Steg 1

Berätta att ni ska jobba med förändringsarbete och att eleverna ska få verktyg för att arbeta med förändring. Inled gärna själv med att berätta om någon förändring som du har varit en del i, hur det startade och hur det gick.

Fråga eleverna om någon varit med och skapat förändring? Kanske har de påverkat något hemma, i skolan genom elevrådet, på fritiden? Om någon har försökt men inte lyckats så lyft gärna vilka svårigheter som finns med att driva förändring för det kommer momentet också att handla om.

Led gärna in samtalet på hur även små saker som vi gör kan leda till förändring. När det gäller hållbarhetsfrågor fokuserar vi ofta på det dåliga som vi gör och inte på det bra. Försök att vända på det och visa på hur små saker kan bli stora. Greta Thunberg satte sig ned med en skylt utanför riksdagshuset en fredag före valet 2016. Idag är det en rörelse, Fridays for future, som engagerar miljontals ungdomar över världen som ställer krav på sina politiker. Många-bäckar-små-dynamiken är en sanning. Varje grej vi gör kan påverka opinion, normen och vad som är tillåtet. Alla kan bli en social förändringsagent i sin sociala krets.

Steg 2

Låt eleverna läsa några olika berättelser om historiska förändringsagenter/utlösande handlingar. Den första artikeln består av flera korta artiklar som passar även för lite språksvaga läsare. Artiklarna om Rosa Parks och Mahatma Gandhi är lite längre. Låt

eleverna läsa så många artiklar de hinner under 15 min och be dem tänka på följande frågor när de läser:

- Vad ville personerna förändra?
- Vilka var emot förändringen och varför?
- Vad var det som avgjorde att det ledde till en förändring?

Förslag på artiklar:

- 10 barn som gjort skillnad i världen: <https://www.omvarlden.se/Branschnytt/nyheter-2019/10-barn-som-gjort-skillnad-i-varlden/>
- Rosa Parks: <http://www.kvinnofronten.nu/Formodrar/rosaparks.htm>
- Mahatma Gandhi: <https://www.so-rummet.se/fakta-artiklar/mahatma-gandhi-en-studie-om-civil-olydnad>
- HBTQ+: <https://www.sh.se/nyheter/forskning/2019-06-27-stonewallupproret-handelsen-som-formade-en-hel-rorelse>

Steg 3

Resonera kring berättelserna i helklass:

- Vilka likheter/olikheter finns i berättelserna?
- Vilka olika intressekonflikter kommer upp?
- Vad var avgörande för en förändring, finns det några nyckelord?
- Vilka sätt finns det då att göra skillnad på?
- Vilka sätt finns det att göra förändring på?

Steg 4

Lista olika sätt för att göra skillnad och skapa förändring. Du kan antingen sammanställa en lista och visa eleverna eller börja med att tillsammans med klassen komma på saker som du listar på tavlan och kan fylla på. För inspiration och för att fylla på er lista kan du använda Världsnaturfondens material ⁷ sätt att göra skillnad eller Raoul Wallenberg

⁷ <https://www.wwf.se/dokument/ungas-rost-i-samhallet>

Steg 5

Förändra genom lagar. Exemplifiera för eleverna hur förändringar också kan komma uppifrån genom till exempel lagar. Några kända förändringar i Sverige som kom till genom lagar är förbud mot barnaga, högertrafik (trots en folkomröstning som sa nej), bilbälteslag och förbud mot rökning på serveringsställen som sedan utökades. Alla dessa lagar möttes av starkt motstånd men ses idag som självklara.

Fundera tillsammans i helklass på vilka argument det fanns för och emot rökförbud och barnaga. Lista gärna på tavlan.

Vad skulle göra skolan mer hållbar?

Be eleverna skicka in sina förslag på frågeställningen *Vad skulle göra skolan mer hållbar?* så att de finns inför planering av pass 3 där de ska få jobba djupare med att påverka för en hållbar skola. Lista elevernas förslag så att de kan visas i klassen i slutet av pass 3.

Vad skulle du kunna göra i ditt liv för att skapa förändring eller påverka?
Låt eleverna skriva ner vilka 5 förändringsmetoder som skulle kunna fungera för dem. Spara deras svar för att återkoppla till i början på pass 2.

⁸ <https://raoulwallenberg.se/gora-skillnad/>

PASS 2

SYSTEMTEORI & PROBLEMANALYS

🕒 40-60 MIN.

Återblick

Börja pass 2 med en kort tillbakablick från pass 1.

- Vad har eleverna med sig från det passet?
- Reflektera kort tillsammans över vad eleverna skrivit i sina exit-tickets om vilken förändring de skulle kunna göra i sina liv (anonymiserat).
- Använd gärna menti.com eller liknande verktyg för att göra ett ordmoln där eleverna får svara på frågan Vad finns det för hinder för dig att påverka och driva förändring?
- Återkom till poängen med många bäckar små och att du genom att göra små förändringar lär dig och öppnar dörrar för framtida påverkan.
- Berätta sedan att ni nu ska gå in på teorier och verktyg för att hantera problem och utmaningar som kan hjälpa till att driva förändring.

Teorigenomgång: Varför är det så svårt med förändring?

Välj själv om det passar att göra en snabb återkopplande sammanfattning av kunskaperna från Moment 1 innan ni går in på att nu prata om systemteori och problemträd.

Berätta för klassen om systemteori. Beskriv kortfattat att i princip allt vi ser i vår värld är system. Det vill säga att vi ser världen som delar som är kopplade och som tillsammans uppfyller ett syfte. När vi pratar system så är resiliens ett viktigt begrepp, alltså hur pass motståndskraftigt och bra ett system är på att återhämta sig från störningar. I många av våra system kan resiliens också betyda att sektorer och samhället kan ha inneboende trögheter inför att förändra sig som en inbyggd skyddsmekanism men som kan vara utmanande om och när vi vill verka för förändring.

Berätta för klassen om verktyget Problemträd som en metod för att analysera komplexa frågor. Förklara att Problemträd är ett verktyg som hjälper oss bryta ut hur komplexa problem uppstår och vad det kan få för effekter. Vi börjar helt enkelt i ett problem, en fråga eller ett påstående och sen ställer vi oss frågan "varför?" för att skapa ett träd där grenarna

blir allt mer konkreta och tillsammans bygger upp ursprungsfrågan/påståendet.

TILL DIN HJÄLP

Som fortbildning till denna modul finns en serie kortfilmer på Future Minds hemsida. När du ska prata om system kan du förbereda dina egna kunskaper med att titta på film 1. Systemteori & resiliens och för att berätta om problemträd och analysering kan du titta på film 5.2 Problemdefinition. Du kan också titta på verktygsbladet om Problemträd som finns bland bilagorna till den här handledningen för att introducera metoden innan eleverna själva ska få arbeta med verktyget.

UPPGIFT

UPPGIFT

Problemträd

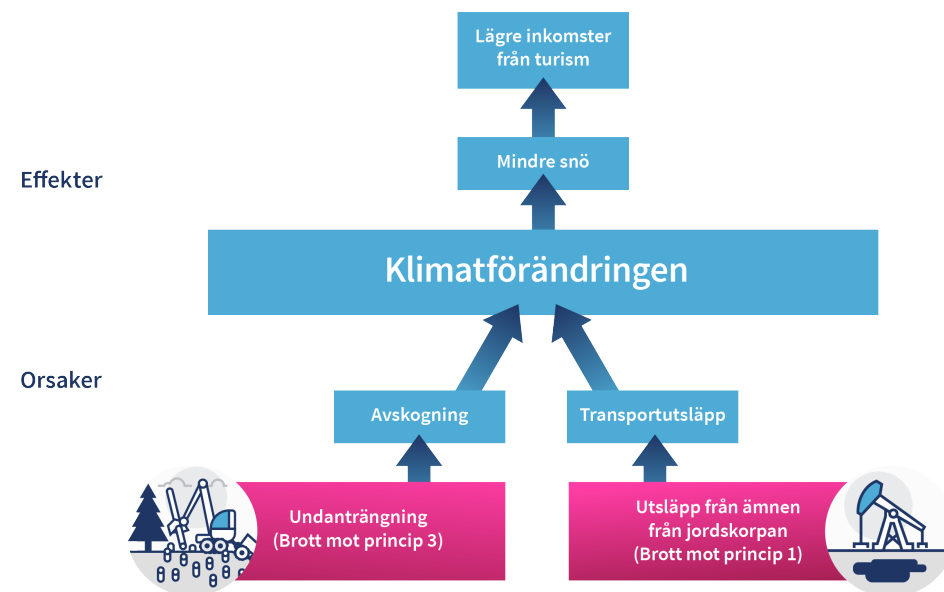
I den här uppgiften kommer eleverna att själva i mindre grupper göra en analys av ett hållbarhetsproblem med hjälp av verktygsbladet Problemträd som du hittar bland bilagorna. Förklara för eleverna hur arbetsgången med Problemträdet går till. Att arbeta med verktyget hjälper till att hitta grundorsaker till problem och utmaningar vilket är en förutsättning för att kunna skapa en lösning.

Låt helst eleverna komma med egna förslag på problem de vill analysera och undersöka, annars kan de använda förslagen nedan. Betona gärna att de kan behöva avgränsa sig. Förslag på problem att analysera:

- Plast i haven. Varför uppstår det och varför är det ett problem? Titta på orsaker och effekter.
- Kemikalier i produkter (välj en produkt). Varför används de och varför kan det vara ett problem? Titta på orsaker och effekter.
- Korruption. Varför uppstår det och varför är det ett problem? Titta på orsaker och effekter.

- FakeNews. Varför uppstår det och varför är det ett problem? Titta på orsaker och effekter.
- Fattigdom. Hur uppstår det och varför är det ett problem? Titta på orsaker och effekter.

När eleverna skapat sitt problemträd kan de sedan identifiera och beskriva en eller flera lösningar på någon av orsakerna som de listat till att deras problem finns.

Exempel på ifyllt problemträd

PASS 3

HUR KAN HÅLLBAR UTVECKLING SKE?

🕒 40-60 MIN.

Teorigenomgång: Hur kan vi driva systematisk förändring?

Välj själv om det passar att göra en snabb återkopplande sammanfattning av kunskaperna från Moment 1 innan ni går in på att nu prata om förändring i vår komplexa värld och ABCD-metoden.

Berätta för klassen om förändring i komplexa system. Här kan en del återkoppling från pass 2 om system göras om det passar och behövs. Beskriv kort att förändring i vår komplexa värld kräver att olika delar, system och strukturer anpassar sig samtidigt för att de ska kunna fungera tillsammans. Allt hänger ihop. Det betyder att vi måste utvecklas bitvis, steg för steg och lyssna in på varandra under tiden. Det kan göra att förändring uppfattas som trög, men när något väl är på gång så kan det ske rätt snabbt och vi kan få s.k. exponentiell utveckling.

Berätta för klassen om ABCD-metoden. Förklara att i en sådan värld som vi har måste vi driva förändring på ett cykliskt, inlyssnande och lärande sätt. För det kan vi använda ABCD-metoden, där vi först bildar oss en generell visionsbild för förändringen vi vill uppnå i A-steget. Sedan hoppar vi tillbaka och jämför med vårt nuläge för att bedöma gapet i B-steget. Därefter brainstormar vi idéer i C-steget och prioriterar strategiskt i D-steget. Därefter kan vi efter ett tag gå tillbaka till A-steget och förfina det, efter det att vi lär oss mer från när vi jobbar med förändring. På det sättet kan vi både agera och lära oss samtidigt.

Det är viktigt att eleverna redan när de startar förstår att den här uppgiften inte kommer att stanna i klassrummet utan att deras arbete kommer att ha relevanta mottagare. Det är också viktigt för att övningen ska kännas relevant att genomföra för eleverna.

WORKSHOP

WORKSHOP

ABCD

Här ska eleverna genomföra en workshop kring frågeställningen: Hur kan skolan bli en hållbar skola?

Inför workshopen

För att öka möjligheter till förändring på den egna skolan är det bra att bjuda in andra på skolan som deltar i workshopen. Personal i administrationen, ledningen, kökspersonal, städpersonal och vaktmästeri.

Innan den här övningen genomförs bör det förankras i skolledningen och säkerställas att elevernas förslag kommer att tas emot på ett sätt som kan leda till förändring och inte blir en skendemokratisk övning. Eleverna måste uppleva att det är en autentisk uppgift och att deras förslag tas på allvar, även om alla förslag inte kan genomföras.

Elevstyrt arbete i mindre grupper

Eleverna ska genomföra en workshop kring hur den egna skolan kan bli en hållbar skola. I workshopen används metoden ABCD där eleverna jobbar cykliskt med frågan Hur kan skolan bli en hållbar skola? Instruktioner för hur de ska genomföra workshopen finns i verktygsbladet ABCD som du hittar bland bilagorna.

Workshopen startar i en vision om den hållbara skolan och går via en nulägesanalys och idégenerering till en prioriteringsfas och kan sedan köras om igen i ett cykliskt förlopp. ABCD-metoden används över hela världen inom näringsliv och organisationer.

Workshopen avslutas med en redovisning i helklass där grupperna presenterar sina idéer och berättar vilka förslag på nästa steg, som dök upp i D-steget.

Har vi fått med allt?

Återkoppla workshopens resultat till elevernas hemuppgift från pass 1 där de skrivit ned vad som skulle göra skolan mer hållbar. Spara allt material och anteckna det som inte hanns med för vidare arbete. Det här är bara början på resan till en hållbar skola!

Avslutning: Kommunicera resultatet

Nu är det dags att gå till handling och presentera resultatet för skolläring, gymnasienämnd eller annan instans. Vilka idéer har eleverna för hur deras arbete ska tas vidare och hur kan ni presentera eller sprida det?

Låt eleverna skriva ner:

1. Det här skulle vara lätt /svårt/omöjligt för mig att förändra för att agera mer hållbart.
2. Det här tänker jag göra redan idag.

REFERENSLISTA

REFERENSLISTA

Almers, E. (2009). Handlingskompetens för hållbar utveckling: Tre berättelser om vägen dit. (Doctoral dissertation). Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation.

Kramming, K. (2017) Miljökollaps eller hållbar framtid? Hur gymnasieelever uttrycker sig om miljöfrågor. Doktorsavhandling, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.

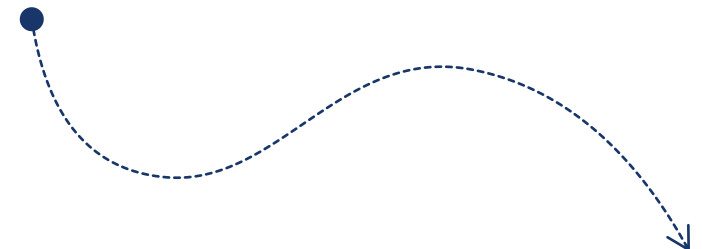
Ojala, M. (2019) Känslor, värden och utbildning för en hållbar framtid: Att främja en kritisk känslkompetens i klimatundervisning, artikel i Acda Didactica Norge, september 2019.

Skolverkets modul Hållbar utveckling för gymnasiet: <https://larportalen.skolverket.se/#/modul/01-hallbar-utveckling/Gymnasieskola/902-Hallbar-utveckling-GY>

BILAGOR

BILAGOR

KOPPLING TILL LÄROPLANEN

Moment 3

Här visas momentets kopplingar till läroplanens övergripande mål och riktlinjer såväl som syfte och centralt innehåll i gymnasiegemensamma ämnen (Nk, Sh, Sv, Sv2, Hi, Re). Andra ämnen kan och bör förstås involveras och arbetslagen kan gemensamt titta efter kopplingar till examensmålen för varje program och avgöra hur de egna karaktärsämnena kan bidra till momentet och frågeställningarna.

Utdrag ur Gy11

ÖVERGRIPANDE MÅL OCH RIKTLINJER

2.1 Kunskaper

Det är skolans ansvar att varje elev:

- kan lära, utforska och arbeta både självständigt och tillsammans med andra och känna tillit till sin egen förmåga,
- kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning, skapande kommunikation och lärande,
- har kunskap om de mänskliga rättigheterna
- har kunskaper om samhälls- och arbetsliv

- har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv
- har förmåga att kritiskt granska och bedöma det han eller hon ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor,
- har kunskaper om internationell samverkan och globala samband och kan bedöma skeenden ur svenskt, nordiskt, europeiskt och globalt perspektiv, och
- kan observera och analysera människans samspel med sin omvärld utifrån perspektivet hållbar utveckling

2.2 Normer och värden

Skolans mål är att varje elev

- kan göra medvetna ställningstaganden grundade på kunskaper om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personlig erfarenhet
- respekterar andra människors egenvärde och integritet
- tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling samt medverkar till att hjälpa människor
- kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen, och
- visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv

2.3 Elevers ansvar och inflytande

Skolans mål är att varje elev:

- utifrån kunskap om demokrati utövar inflytande över sin utbildning och det inre arbetet i skolan
- utvecklar sin vilja att aktivt bidra till en fördjupad demokrati i arbetsliv och samhällsliv och stärker sin

tilltro till den egna förmågan att själv och tillsammans med andra ta initiativ, ta ansvar och påverka sina villkor

SYFTE GYMNASIEGEMENSAMMA ÄMNE:

Naturkunskap

- Förmåga att använda kunskaper om naturvetenskap för att diskutera, göra ställningstaganden och formulera olika handlingsalternativ.
- Kunskaper om naturvetenskapens roll i aktuella samhällsfrågor och i förhållande till hållbar utveckling.
- Kunskaper om olika livsstilers konsekvenser såväl för den egna hälsan som för folkhälsan och miljön.

Samhällskunskap

- Kunskaper om demokrati och de mänskliga rättigheterna, såväl de individuella som de kollektiva rättigheterna, samhällsfrågor, samhällsförhållanden samt olika samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Kunskaper om historiska förutsättningar betydelse för dagens samhälle samt om hur olika ideologiska, politiska, ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden påverkar och påverkas av individer, grupper och samhällsstrukturer.
- Förmåga att analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.
- Förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

- Förmåga att uttrycka sina kunskaper i samhällskunskap i olika presentationsformer.

Historia

- Kunskaper om tidsperioder, förändringsprocesser, händelser och personer utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Förmåga att använda en historisk referensram för att förstå nutiden och för att ge perspektiv på framtiden.
- Förmåga att söka, granska, tolka och värdera källor utifrån källkritiska metoder och presentera resultatet med varierande uttrycksformer.

Religion

- Förmåga att använda etiska begrepp, teorier och modeller

Svenska

- Förmåga att tala inför andra på ett sätt som är lämpligt i kommunikationssituationen samt att delta på ett konstruktivt sätt i förberedda samtal och diskussioner.
- Kunskaper om språkriktighet i text samt förmåga att utforma muntliga framställningar och texter som fungerar väl i sitt sammanhang.
- Kunskaper om den retoriska arbetsprocessen, dvs. att på ett strukturerat och metodiskt sätt planera och genomföra muntlig och skriftlig framställning som tar hänsyn till syfte, mottagare och kommunikationssituation i övrigt.
- Förmåga att läsa, arbeta med, reflektera över och kritiskt granska texter samt producera egna texter med utgångspunkt i det lästa.

Svenska 2

- Förmåga att kommunicera i tal och skrift och anpassa språket till ämne, syfte, situation och mottagare.
- Förmåga att använda ett rikt ordförråd på ett sätt som är relevant för sammanhanget.
- Förmåga att strukturera, referera, värdera och kritiskt granska innehållet i muntligt och skriftligt språk.
- Förmåga att läsa och reflektera över texter av olika slag.

CENTRALT INNEHÅLL GYMNASIEGEMENSAMMA ÄMNER:

Naturkunskap

- Frågor om hållbar utveckling, energi, klimat och ekosystempåverkan. Ekosystemtjänster, resursutnyttjande, och ekosystemens bärkraft.
- Olika aspekter på hållbar utveckling, till exempel vad gäller konsumtion, resursfördelning, mänskliga rättigheter och jämställdhet.
- Naturvetenskapligt förhållningssätt, hur man ställer frågor som går att undersöka naturvetenskapligt och hur man går tillväga för att ställa företeelser i omvärlden under prövning

Samhällskunskap

- De mänskliga rättigheterna; vilka de är, hur de förhåller sig till stat och individ och hur man kan utkräva sina individuella och kollektiva mänskliga rättigheter
- Källkritik. Metoder för att söka, kritiskt granska, värdera och bearbeta information från källor i digital och annan form.
- Presentation i olika former, till exempel debatter och debattinlägg.

Historia

- Industrialisering och demokratisering under 1800- och 1900-talen samt viktiga globala förändringsprocesser och händelser, till exempel migration, fredssträvanden, resursfördelning och ökat välbefinnande, teknisk utveckling, internationellt samarbete, mänskliga rättigheter, jämställdhet, kolonialism, diktaturer, folkmord och konflikter.
- Tolkning och användning av olika slags källmaterial i digital och annan form.

Religion

- Individens och grupperns identiteter och hur de kan formas i förhållande till religion och livsåskådning utifrån till exempel religiösa skrifter, traditioner, sociala medier samt historiska och nutida händelser.
- Tolkning och analys av olika teorier och modeller inom normativ etik samt hur dessa kan tillämpas. Etiska och andra moraliska föreställningar om vad ett gott liv och ett gott samhälle kan vara.
- Analys av argument i etiska frågor med utgångspunkt i kristendomen, övriga världsreligioner, livsåskådningar och elevernas egna ställningstaganden.

Svenska

- Muntlig framställning med fokus på mottagaranpassning. Faktorer som gör en muntlig presentation intressant och övertygande. Användning av såväl digitala som andra presentationstekniska hjälpmedel för att stödja och förbättra muntliga framställningar. Olika sätt att lyssna och ge respons som är anpassad till kommunikationssituationen.
- Skriftlig framställning av texter för kommunikation, lärande och reflektion. Språkriktighet, dvs. vilka

språkliga egenskaper och textegenskaper i övrigt som en text bör ha för att fungera väl i sitt sammanhang. Användning av digitala verktyg för textbearbetning samt för respons på och samarbete när det gäller texter

Svenska 2

- Muntliga presentationer och muntligt berättande för olika mottagare. Strategier för att förstå och göra sig förstådd i samtal och diskussioner. Deltagande i samtal och diskussioner, där språk, innehåll och disposition anpassats till ämne, syfte, situation och mottagare, och där argument används för att tydliggöra egna åsikter och bemöta andras argument. Användning av såväl digitala som andra presentationstekniska hjälpmedel för att stödja och förbättra muntliga framställningar.
- Läsning av och samtal om texter som används i vardags-, samhälls-, studie- och arbetsliv
- Reflektion över språkinläring, med tonvikt på hur muntliga situationer och texter kan användas för att bygga upp ordförrådet och utveckla språket.

VERKTYG: ABCD

En guide till ABCD-metoden för gymnasieelever

Följ den här guiden tillsammans med de instruktioner du får från din lärare.

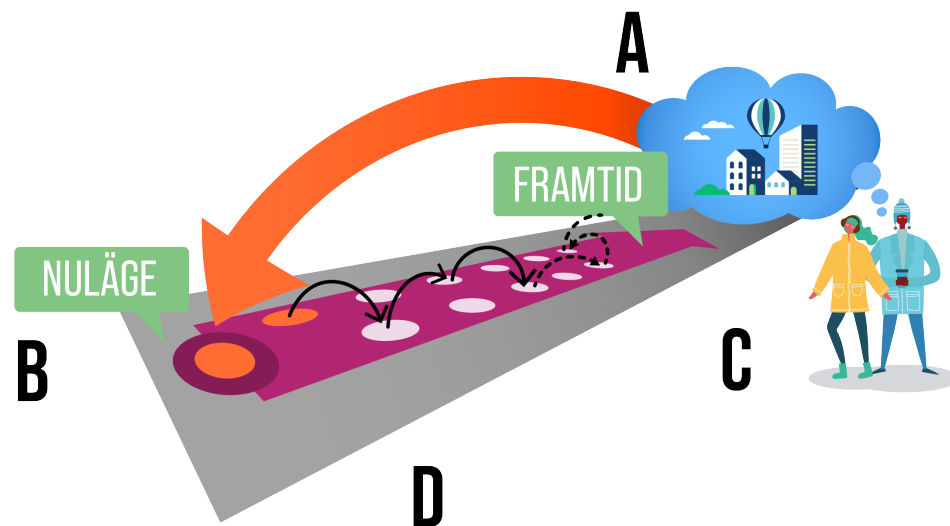
Om guiden

Se det här som ett verktyg för dig i gymnasiet för att få en förståelse för hur vi kan driva hållbar utveckling där vi befinner oss, eller i samarbeten. Det här är den processen som många företag genomgår när de gör detta för att få en systematisk helhetsbild och helhetskontroll på deras företags hållbarhet.

Om ABCD-metoden

Vår värld är snabbföränderlig och komplex. Detta beskrivs ofta som en VUCA-world där bokstäverna står för Volatile (ombytlig), Uncertain (osäker), Complex (komplex) och Ambiguous (tvetydig). Termen myntades på The U.S. Army War College för att beskriva hur världen blivit sedan kalla kriget, och har sedan dess använts för att beskriva vår värld som stort, särskilt inom företagsvärlden och politiken.

För att kunna driva förändring i en sådan värld måste vi anpassa sättet vi planerar och arbetar på. Det är ur den här förståelsen som forskning kring s.k. backcasting och ABCD-metoden uppkom. Det vi gör i den metoden är helt enkelt att vi utgår ifrån något, ett mål/vision, och har det som vår ledstjärna, för att kunna vara anpassningsbara i hur vi kommer fram dit.¹

¹ <https://www.forbes.com/sites/sunniegiles/2018/05/09/how-vuca-is-reshaping-the-business-environment-and-what-it-means-for-innovation/?sh=5e060faeeb8d>

ABCD-PROCESSEN

Det vi måste komma ihåg när vi gör vår ABCD är att det är en cyklisk process. Med cyklisk menas att vi börjar med att göra hela processen en gång, sen går vi tillbaka när vi lärt oss mer eller gjort lite mer och förfinar varje steg, utifrån det vi lärt oss. I en komplex värld så behöver vi alltid gå tillbaka och förfinar våra planer utifrån allt vi lärt oss. En ABCD-dialog görs sig bäst i grupp och workshopformat, med olika människor och perspektiv.

1. A-steget: Visionen

Här tar ni den skola, organisation, produkt, struktur eller process som ni vill utveckla till att bli mer hållbar och föreställer er en framtidsbild över hur den kan se ut när den inte bryter mot principerna för hållbarhet. Exempel: Staden Eindhoven i Nederländerna, föreställde sig en hållbar stad och tillsammans med olika partners och organisationer började de förtydliga en bild över hur det skulle kunna se ut.

2. B-steget: Nuläget

Gå nu tillbaka till nuläget, där ni är idag. Hur skiljer sig nuläget för skolan, produkten, organisationen, processen eller vad det nu är ni studerar, från visionen ni målade upp i A-steget?

Lista vilka svagheter som nuläget har jämfört med visionen. Vad skulle behöva ändras?
Lista också vilka styrkor som nuläget har jämfört med visionen. Exempelvis så kanske ni har en stor mängd människor som kan hållbarhet i skolan så det blir enklare att involvera fler. Ett annat exempel på styrka är om ni kanske redan använder 100% förnybar energi eller bara serverar ekologiskt odlad mat i matsalen.

3. C-steget: Brainstorma lösningar

Nu vet ni vart ni vill nå i och med visionen som ni satt upp, och ni har jämfört den med nuläget. Då kan ni nu börja kreativt brainstorm:a fram olika idéer på lösningar som för er närmare visionen som ni satte upp i A. Vissa idéer kanske tar er hela vägen till A direkt, andra idéer kanske inte är helt hållbara men de för er åtminstone framåt till nästa steg. Tänk högt och lågt, stort och litet. Ni kanske också kommer på vilka ni skulle vilja

samarbeta med eller påverka för att enklare komma fram till A, eller så kanske ni hittar lösningar som ni inte visste fanns för att ni inte tittat.

4. D-steget: Prioritering

I detta steg tar ni nu med er kunskaperna ni har samlat på er om gapet mellan ”A” och ”B”, samt alla förslag i ”C” och utifrån det så ska ni prioritera vilka åtgärder ni ska göra först. Ni kanske har identifierat i ”C” att ni måste veta mer om något, då kanske det prioriteras först. Sen kanske ni hittar saker ni kan göra tidigt för att vara bättre förberedda på andra steg och förslag som ni skrivit ner. Det här är det strategiska steget i ABCD-processen, där ekonomi och taktik kommer in i bilden. Ekonomin här är inte en hållbarhetsaspekt i sig, men något vi tar med för att se när och hur vi kan ta nästa steget på resan mot full hållbarhet.

LED EN ABCD-WORKSHOP

En ABCD är tänkt som ett gemensamt arbetssätt i dialog eller workshopsformat, men kan också vara ett tankesätt för dig själv när du funderar själv. Det kan göras formellt i workshops eller likaväl informellt i ett ledigt samtal.

Gör såhär:

Samla de individer i skolan eller organisationen som ska samarbeta i processen till en workshop.

1. Utse en person som får ta rollen av moderator, alltså den som antecknar och leder samtalet. Det kan också delas upp till en person som leder samtalet och en som antecknar om ni vill.
2. Moderatoren förbereder en tavla med 4 olika kategorier/kolumner och döper dem till ”A”, ”B”, ”C” och ”D”, enligt stegen i ABCD-processen (som bilden visar):
3. Börja sen tillsammans skissa ner era tankar på A och sedan B osv.

Kanske kommer någon på en lösning till C-listan redan när någon nämnde ett problem i B - det gör ingenting, skriv då ner det i C och gå sedan tillbaka dit ni var. Detta är en kreativ process och tankarna och associationerna kommer säkert hoppa mellan stegen, det är ok!

Moderators roll:

1. Öppna samtalet i A-steget
2. Leda samtalet lite försiktigt utan att styra
3. Anteckna det som sägs i rätt kolumn. Fråga gärna den som sa något om det som skrevs på tavlan är så de menade eller om det ska skrivas annorlunda.

Låt D-steget få ta tid för att landa i något konkret som vad nästa steg som behöver göras är för att nå visionen i A. Det kan vara att ta reda på saker eller börja göra något särskilt.

Efter samtalet kan det vara bra att sammanställa anteckningarna på tavlan till ett dokument som skickas ut till de som var med under samtalet. Anteckningarna används för att alla ska kunna komma ihåg vad som sas under workshopen och för att ni ska kunna följa upp ert arbete.

Uppföljning

Vid en ev. uppföljning börjar ni igen i A och sedan går ni vidare. Kanske ser ni då att vissa punkter flyttas runt mellan kolumnerna. På det sättet lär vi oss över tid, förfinar visionen i ”A” över tid, och vi får ett sätt att planera och anpassa oss i en föränderlig värld.

A	B	C	D

Exempel på hur man kan organisera tavlan

VERKTYG: PROBLEMTRÄD

En guide till systematisk hållbarhetsanalys

Följ den här guiden tillsammans med de instruktioner du får från din lärare.

Om guiden

I den här guiden får du lära dig att systematiskt analysera en utmaning, frågeställning eller ett problem genom att använda metoden Problemträd. Ett problemträd kan göras för olika syften, men med hållbarhetsglasögon på kan det användas särskilt för att analysera hållbarhetsutmaningar. Med kunskap om vad som utgör hållbarhet och inte i bakhuvudet kommer du både kunna se fler hållbarhetsutmaningar och du kommer kunna **analysera** dem mer systematiskt vilket ökar din förmåga att påverka och driva hållbar utveckling.

Systematiska hållbarhetsanalyser kan göras på olika sätt beroende på om du vill titta på en **process** i en livscykelanalys, en **struktur** i samhället (exempelvis bostadsmarknaden), ett **system och dess effekter** (t.ex. bilar och trafiksystemet), en **tjänst** eller något annat. Den här guiden är inte heltäckande och det finns såklart andra andra metoder som t.ex. en ABCD-dialog eller livscykelanalys. De kan användas för olika syften eller för att komplettera varandra. En analys genom ett problemträd kan till exempel användas för att ingå i en ABCD-dialog eller vara en del av en LCA-analys för att titta närmare på specifika problem eller utmaningar i en större kedja.

i

Kom ihåg att de flesta effekter och problem uppstår på grund av att olika delar av ett system agerar separat men tillsammans bidrar till en viss dynamik. Det kanske är så att det inte är någon enstaka person eller aktörs fel men att sättet som samarbeten eller beteenden sker på utgör ett problem. Det är alltid viktigt att kunna stötta ens resonemang med källor och fakta som visar på att svaret till ”varför?”-frågan är rimligt.

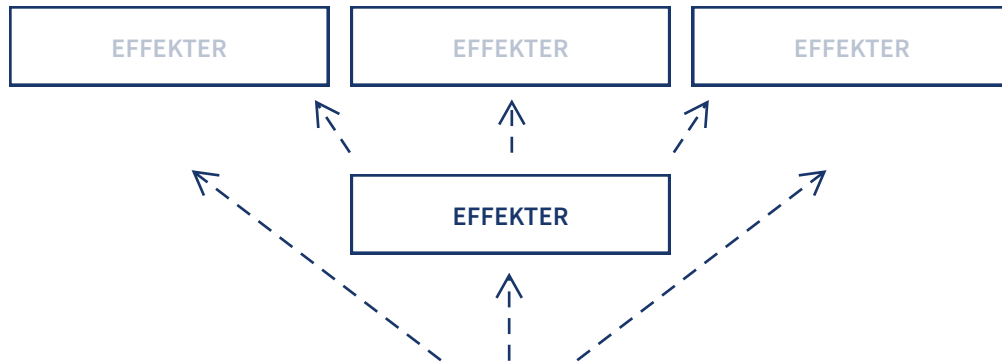
Att börja i problemet: Fråga alltid varför

När vi ställs inför ett problem eller utmaning och vill veta hur problemet uppstod eller vad det kan få för effekter börjar vi med att ställa frågan ”Varför?” i flera steg för att spåra källan till problemet.

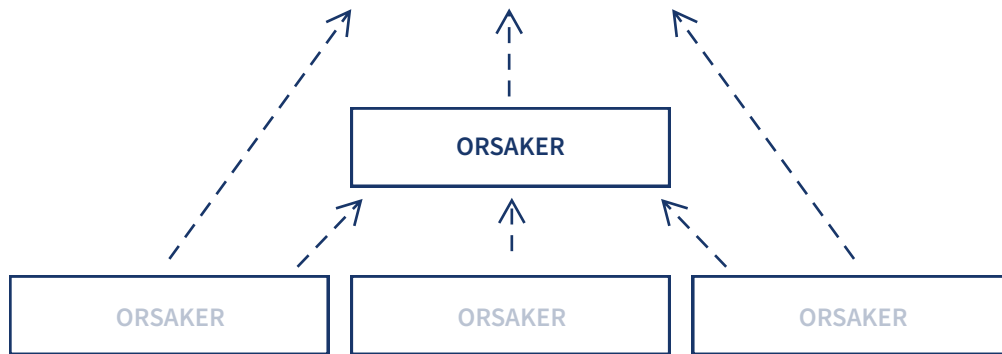
Gör såhär:

1. Rita upp ett träd med stam, rötter och grenar.
2. På stammen skriver ni vad ert valda problem är.
3. På rötterna skriver ni vad ni ser för orsaker till problemet. Fråga er alltså *varför* just detta problem uppstod.
4. För varje orsak ni kommer på, försök spåra roten även till den orsaken genom att fråga er *varför det är så*. Snabbt exempel: Orsaken till problemet att jag inte har några pengar är att jag tappat min plånbok. Varför har jag tappat min plånbok? För att jag har håll i jackfickan. Varför har jag håll i jackfickan? För att ... Osv.
5. På trädets grenar skriver ni vad ert problem får för effekter för hållbarhet. Fråga er alltså *varför det är ett problem för hållbarhet*? Vad kan problemet leda till? Här blir det relevant att plocka fram era kunskaper om vad som utgör hållbarhet och inte. Hur påverkar det hållbarhetsprinciperna, *varför är problemet ett hot mot dem*?
6. För varje effekt ni kommer på, försök spåra vad de effekterna i sin tur kan få för möjliga effekter i nästa led.
7. Titta på ert träd och diskutera. Saknas något? Bör någon effekt och orsak byta plats nu när ni kartlagt allt?
8. Försök hitta lösningar till ert problem! Nu när ni vet vad som har lett till ert problem och vad problemet i sin tur kan leda till blir det lättare att kunna se var bland alla steg vi kan hitta lösningar. Alla idéer kanske inte löser hela problemet, med en del av det.

Problemträdet ger oss högre detaljnivå och mer kunskap och insikt i vårt problem för att bättre förstå det och kunna säga något om det som helhet - och för att kunna hitta lösningar.

Ursprungligt problem / Huvudproblem

5 ”varför”

Ett annat, kanske snabbare, sätt att analysera orsaker och effekter på ett problem, utan att göra ett helt träd, kan vara att bara ställa sig ett par ”Varför?”-frågor.

Ett exempel på problem: Vi har ett växande problem med matförsörjning i världen.

1. *Varför* är det ett problem för hållbarhet? – För att den mat vi producerar kräver för mycket landyta för att produceras jämfört med vad vi får ut av den i matväg. Det innebär att för mycket natur trängs undan i produktionen (hållbarhetsprincip 3), men maten räcker ändå inte till alla på jorden (hållbarhetsprincip 4 om hinder för hälsa).

2. *Varför* använder vår matproduktion för mycket yta? – För att vi bl.a. har ett stort fokus på animaliska produkter som kött, vilket kräver att djuren behöver stor yta att röra sig på. Jämfört med ytan som krävs för odlingar så ger animalisk produktion mindre mängd färdig mat per använd landyta. (Kan finnas flera anledningar)
3. *Varför* har vi ett så stort fokus på animaliska produkter? – För att många i Sverige, och i världen, tidigare har haft begränsade kunskaper om att laga helt vegetariska rätter.
4. *Varför* har inte så många haft kunskap om vegetariska rätter? – För att det många fått lära sig som klassiska recept främst har varit köträtter.
5. *Varför* har de klassiska recepten varit främst köträtter? – För att historiskt sett har det varit både dyrt, fint och unikt med kött och därför var det främst det som spreds vidare i kokböcker för att visa status.

Efter 5 ”Varför?” har vi nu hittat varför matförsörjning kan utgöra ett problem för hållbarhet (dvs. naturen undanträngs), vad och vilka som orsakar det (vår historia och uppfattning om mat), och kan börja titta på lösningar någonstans i kedjan.

Vad får vi ut av detta?

När vi gjort vårt problemträd eller ställt våra 5 ”Varför?” kan det hjälpa oss att avgöra flera saker:

1. Om saken i fråga verkligen är ett problem, och i så fall för vem/vad. För hållbarheten i samhället och vår planet? Eller för en viss intressegrupp eller person?
2. Omfattningen på problemet, dvs. hur stort eller allvarligt det är.
3. Vad som kan göras annorlunda för att lösa problemet.
4. Vilka som bidrar, både till problemet och vilka som skulle kunna vara del av en lösning.